

Η στρατηγική της έξυπνης εξειδίκευσης στον αναπτυξιακό προγραμματισμό της περιόδου 2014-2020

Δρ Α. Πυργιώτης, Πρόεδρος Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων
Δρ Χρ. Λαδιάς, Λέκτορας, Τμήμα Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης
Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας

Περίληψη

Η οικονομία υπόκειται παγκόσμια σ' ένα ευρύ μετασχηματισμό, που την ωθεί πιο κοντά στη γνώση, πιο κοντά στον άνθρωπο, αποδίδει μεγαλύτερη έμφαση στις υπηρεσίες που προσφέρουν τα προϊόντα της, αποσυνδέεται από τη χρήση περισσότερων υλικών πόρων και ενέργειας, στηρίζει τη βιώσιμη, την πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη», ανάπτυξη. Πρόκειται για ένα μετασχηματισμό με κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά εντεινόμενα στην Ελλάδα από τη συντελούμενη δριμύτατη ύφεση, ο οποίος διερευνάται με την τεχνική των σεναρίων και υπόδειγμα που υποστηρίζεται βιβλιογραφικά, ως προς την προοπτική *έξυπνης εξειδίκευσης* του ενόψει της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 σε ευκαιρία ενδογενούς ανάπτυξης.

Λέξεις κλειδιά: Μετασχηματισμός οικονομίας, Έξυπνη εξειδίκευση, Νέα Θεωρία Ανάπτυξης, Περιφέρεια, Τέσσερα σενάρια, Εκσυγχρονισμός, Ευρωπαϊκή πρωτοπορία, Τοπικό μέτρο

1. Εισαγωγή

Είναι ευρέως παραδεκτό ακαδημαϊκά, κοινωνικά και πολιτικά ότι η γνώση, η μάθηση και η καινοτομία συγκροτούν το δυναμικό για την οικονομική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα σε εταιρικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Οι συνθήκες που ευνοούν τη γένεση αυτού του δυναμικού είναι επίσης ευρέως αναγνωρισμένες και συμπεριλαμβάνουν τόσο στοιχεία ώθησης (push) ή προσφοράς (supply) όσο και έλξης (pull) ή ζήτησης (demand), όπως ευρέως αντιληπτή είναι και η άνιση διαμόρφωση αυτών των συνθηκών στο χώρο, που οδηγεί στη διάκριση του χώρου στις περιφέρειες πυρήνες (core regions) και στις περιφερειακές περιφέρειες (peripheral regions), με το κέντρο (centre) να πρωτοπορεί (leader regions) και την περιφέρεια (periphery) ν' ακολουθεί (follower regions) ή ακόμη και ν' αδρανεί (laggards). Η ανεύρεση και ενεργοποίηση των γεννητριών της καινοτομίας, ανταγωνιστικότητας και ανάπτυξης, συνθηκών αποδίδεται στην εργασία αυτή ως «*έξυπνη εξειδίκευση*» (smart specialisation), όρος που εισήχθηκε το 2008 από μια ομάδα ακαδημαϊκών εμπειρογνομόνων, τους Foray, David and Hall (2009, 2011), με έμφαση στο γνωσιακό, επιστημονικό και τεχνολογικό περιεχόμενο της εξελικτικής αλλαγής της ανθρώπινης δραστηριότητας και με ηγέτιδα δύναμη κινητοποίησης αυτών των τεχνογενετικών συνθηκών, την επιχειρηματικότητα.

Η ιδέα της *έξυπνης εξειδίκευσης* έλαβε πολύ γρήγορα σημαίνουσα θέση στην πολιτική θεματολογία, ιδιαίτερα στην Ευρώπη. Στην πραγματικότητα, η *έξυπνη εξειδίκευση* είναι τώρα ένα βασικό συστατικό του Ευρωπαϊκού σχεδίου για την καινοτομία το 2020 [COM(2010) 546 τελικό, 2010] ενώ, πολύ περισσότερο, σύμφωνα με το παρόν επίπεδο προετοιμασίας των νέων Κανονισμών των Διαρθρωτικών Ταμείων για το επόμενο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο της περιόδου 2014-2020, τίθεται ως ρήτρα *εκ των προτέρων* προϋποθέσεων (*ex ante conditionality*) της Πολιτικής Συνοχής [COM(2011) 615 τελικό/2, 2012]· επίσης και ο ΟΟΣΑ (2011) έχει ξεκινήσει μια πρωτοβουλία για την προώθηση και μέτρηση της *έξυπνης εξειδίκευσης*. Ωστόσο, από ένα πλήθος προγενέστερων ερευνητικών αποτελεσμάτων, όπως

εκτενώς παρουσιάζονται από τους Todtling and Trippel (2005), αναδεικνύεται η ανάγκη περιφερειακής διαφοροποίησης και προσαρμογής των πολιτικών για την καινοτομία και τη βιομηχανία και ως εκ τούτου των στρατηγικών *έξυπνης εξειδίκευσης*.

Η περιφερειακή διαφοροποίηση των στρατηγικών *έξυπνης εξειδίκευσης* υποστηρίζεται και από την πιο πάνω ομάδα ακαδημαϊκών ενώ η θεώρηση της *έξυπνης εξειδίκευσης* περισσότερο ως εσωτερικής ή ενδογενούς και «από τα κάτω», παρά ως εξωτερικής και «από τα πάνω», διαδικασίας και μάλιστα προϊόντος επιχειρηματικής διεργασίας (entrepreneurial discovery), όπως υποδεικνύεται από τους Hausmann and Rodrik (2003) και επίσης υιοθετείται από την ίδια ομάδα ακαδημαϊκών, χαρακτηρίζει και την αποκαλούμενη «Νέα Θεωρία της Ανάπτυξης» (New Growth Theory), η οποία έχει αποκτήσει κεντρική θέση στην οικονομική θεωρία και που λόγω της παραπάνω ενδογενούς αφετηρίας αναφέρεται και ως θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης, όπως δίδεται στον εύχρηστο οδηγό του Cortright (2001). Με την ενεργοποίηση κυρίαρχων στρατηγικών της Νέας Θεωρίας της Ανάπτυξης, ιδιαίτερα των «μοναδικών ιδιοτήτων», των «πολιτικών ευκαιριών» και των «απεριόριστων γνώσεων και ιδεών» για ανάπτυξη, με την εδαφική διάσταση και την κατά τόπους προσέγγιση ν' αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο υλοποίησής τους, η διαχείριση της ποικιλίας και συμμετοχικής αλυσίδας προστιθέμενης αξίας – πολιτικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής και οικονομικής, που σηματοδοτείται από το νέο παγκόσμιο οικονομικό μετασχηματισμό της μετάβασης στη βιώσιμη (sustainable), πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη», ανάπτυξη, συνιστά μία μεγάλη πρόκληση που μπορεί να μετατραπεί σ' ευκαιρία ενδογενούς ανάπτυξης. Μ' επίκεντρο την Ευρωπαϊκή Ένωση, η νέα στρατηγική «Ευρώπη (ΕΕ) 2020» [COM (2010) 2020 τελικό, 2010] θέτει γι' αυτή το μεγαλεπήβολο στόχο να βρεθεί από μία ισχυρή κοινωνικοοικονομική βάση σε ηγετική θέση, από την οποία θα κατευθύνει το μετασχηματισμό αυτό, την παγκόσμια βιώσιμη, πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη», ανάπτυξη. Μπορεί και η περιφερειακή Ευρώπη να μετατρέψει τη μεγάλη αυτή πρόκληση σ' ευκαιρία ενδογενούς ανάπτυξης;

Η εργασία αυτή αναλύει τέσσερα προοπτικά σενάρια, δηλαδή σενάρια που διαμορφώθηκαν με τη μέθοδο της προοπτικής διερεύνησης, για την *έξυπνη εξειδίκευση* της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ευρώπης το 2020. Η μέθοδος της προοπτικής διερεύνησης και ιδιαίτερα της τεχνικής των τεσσάρων σεναρίων και η χρησιμότητά τους στην περιφερειακή ανάλυση, με επικέντρωση στη διαδικασία σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων για τη μετάβαση στο νέο αυτό παγκόσμιο και έντονα ευρωπαϊκό πρότυπο ανάπτυξης, παρουσιάστηκαν πρόσφατα από τον Πυργιώτη (2012). Το καθιερωμένο υπόδειγμα σχεδιασμού σεναρίων προοπτικής διερεύνησης του μέλλοντος Foresight Futures, το οποίο καταρτίστηκε από την SPRU – Science and Technology Policy Research, University of Sussex – (Berkhout and Hertin, 2002), ενσωματώνει εγγενώς και υποστηρίζει κατηγορηματικά τη διάσταση αυτή.

Ειδικότερα, ως αντικείμενο της παρούσας ανάλυσης επιλέχθηκαν τα τέσσερα εναλλακτικά πρότυπα διαρθρωτικών αλλαγών που μπορεί να δημιουργήσει η *έξυπνη εξειδίκευση* του μέλλοντος της ευρωπαϊκής οικονομίας κατά τους Foray, David and Hall (2011). Πρόκειται για τα πρότυπα: α) του εκσυγχρονισμού με όρους παραγωγικότητας και ποιότητας υφιστάμενων και ίσως παραδοσιακών, σημαντικών για μια οικονομία βιομηχανικών κλάδων, με την επιχειρηματική «ανακάλυψη» (entrepreneurial discovery) εφαρμογών προηγμένων τεχνολογικών προσεγγίσεων, β) της μετάβασης με το διαθέσιμο κοινό βιομηχανικό απόθεμα σε πρωτοπόρους αγορές, γ) του σχηματισμού ριζικά νέων βιομηχανικών κλάδων, και δ) της περιφερειακής διαφοροποίησης με οικονομίες σκοπού και διάχυσης (spillovers). Από το περιεχόμενο των επιλεχθέντων σεναρίων καθίσταται σαφές ότι τα κύρια ζητήματα που αναδεικνύουν, δε σχετίζονται απλώς με την οικονομία αλλά με την κοινωνία συνολικά. Αφενός, πολλές από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η οικονομία της πιο «έξυπνης» ανάπτυξης, η «οικονομία της γνώσης» (knowledge economy), σηματοδοτούν

ένα μείζονα κοινωνικοοικονομικό μετασχηματισμό. Αφετέρου, αποτυχία διευθέτησης αυτών των προκλήσεων μπορεί να μεγεθύνει τις κοινωνικοοικονομικές αποκλίσεις και εντάσεις με αναπόδραστη και αναντίστρεπτη επίπτωση στις συνθήκες ποιότητας ζωής.

Με την ανάλυση των προοπτικών *έξυπνης εξειδίκευσης* του μέλλοντος της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ευρώπης και τη βαθύτερη κατανόησή τους αποσκοπούμε να συμβάλλουμε στον καθορισμό των προτεραιοτήτων του αναπτυξιακού προγραμματισμού της περιόδου 2014-2020, που διέπεται από τη νέα στρατηγική Ευρώπη 2020, καθώς και στην αξιολόγηση της εφικτότητας και του οφέλους αυτών των προτεραιοτήτων ως προς τη δυναμική διαφορετικών, για διαφορετικές περιφέρειες, εκδοχών και προοπτικών, ανταγωνιστικών και συγκρουόμενων μεταξύ τους.

Η εργασία αυτή συνεχίζει με την ενότητα της περιγραφής των τεσσάρων επιλεχθέντων κοινωνικοοικονομικών σεναρίων, όπου επιχειρείται και η βαθύτερη ανάλυση των χαρακτηριστικών εξελίξεων και τάσεων που συνθέτουν τα σενάρια αυτά και που ειδικότερα συντελούν σε διαρθρωτική αλλαγή του μέλλοντος της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ευρώπης το 2020. Ακολουθεί η ενότητα της συζήτησης της προοπτικής αυτής, συσχετίζοντας επικουρικά τα αναλυθέντα σενάρια με ευρείες στρατηγικές της Νέας Θεωρίας της Ανάπτυξης, οι οποίες υπαγορεύουν και τις βασικές εκδοχές τους. Στο τέλος περιέχεται η ενότητα των συμπερασμάτων.

2. Περιγραφή – Ανάλυση

Τα τέσσερα εναλλακτικά πρότυπα διαρθρωτικών αλλαγών που πλαισιώνουν την προοπτική *έξυπνης εξειδίκευσης* του μέλλοντος της ευρωπαϊκής οικονομίας κατά τους Foray, David and Hall (2011) και που αποτελούν αντικείμενο της παρούσας προοπτικής διερεύνησης για την Ελλάδα της περιφέρειας της Ευρώπης το 2020, δομούνται σύμφωνα με το καθιερωμένο υπόδειγμα Foresight Futures βάσει δύο διαστάσεων της αλλαγής, όπως παραλλάχθηκαν από το IPTS – Institute for Prospective Technological Studies, Joint Research Centre – της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο πρόγραμμα FutMan 2015-2020 (συντομογραφία του Future of Manufacturing) για τη δόμηση του πλαισίου των τεσσάρων σεναρίων του μέλλοντος της ευρωπαϊκής μεταποίησης με την πρόκληση της βιώσιμης ανάπτυξης (Geyer *et al.*, 2003). Η πρώτη διάσταση, η οριζόντια, έχει ως κατευθυντήριο άξονα τις επικρατούσες δημόσιες αξίες, το επιχειρηματικό πνεύμα, την καταναλωτική συμπεριφορά και τα πρότυπα ζήτησης, όπου περιλαμβάνονται και τα θέματα αποδοχής νέων τεχνολογιών και υποστήριξης ιδεών για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Αντικατοπτρίζει θεμελιώδεις αρχές που κατευθύνουν τις επιλογές των πολιτών και των φορέων χάραξης πολιτικής. Στο ένα άκρο του άξονά της κυριαρχούν η ιδιωτική κατανάλωση και η ατομική ελευθερία. Τα δικαιώματα του ατόμου και του παρόντος αντιμετωπίζονται προνομιακά έναντι των συλλογικών και του μέλλοντος. Οι πόροι διανέμονται κατεξοχήν μέσω ελεύθερων και ανταγωνιστικών αγορών, ενώ η κυβερνητική λειτουργία και ευθύνη περιορίζεται στη ρύθμιση των αγορών και την εξασφάλιση της εφαρμογής των νόμων και της τάξης. Στο άλλο άκρο, κανόνας είναι το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και η ανησυχία για το κοινό καλό, για το μέλλον, η ισότητα και η συμμετοχή. Το ατομικό αντιμετωπίζεται ως μέρος του συλλογικού, με δικαιώματα και υποχρεώσεις που καθορίζονται από κοινωνικούς στόχους. Η κοινωνία των πολιτών είναι ισχυρή, με υψηλή εκτίμηση και οι πόροι κατανέμονται μέσω πιο αυστηρά ρυθμιζόμενων αγορών.

Η κατακόρυφη διάσταση έχει ως κατευθυντήριο άξονα τις πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη, διαγράφοντας εναλλακτικά σενάρια ενσωμάτωσής τους σ' όλο το φάσμα και τα επίπεδα διακυβέρνησης. Περιλαμβάνει ζητήματα όπως οι χωροταξικές εξελίξεις, η ισορροπία μεταξύ κεντρικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων και επικουρικότητας προς το περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και ο βαθμός συντονισμού μεταξύ διαφόρων τομέων πολιτικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη και επιπέδων διακυβέρνησης. Σε κάθε περίπτωση, η ισχύς διακυβέρνησης απομακρύνεται από το επίπεδο του εθνικού κράτους, προς τα επάνω, προς τα κάτω και προς

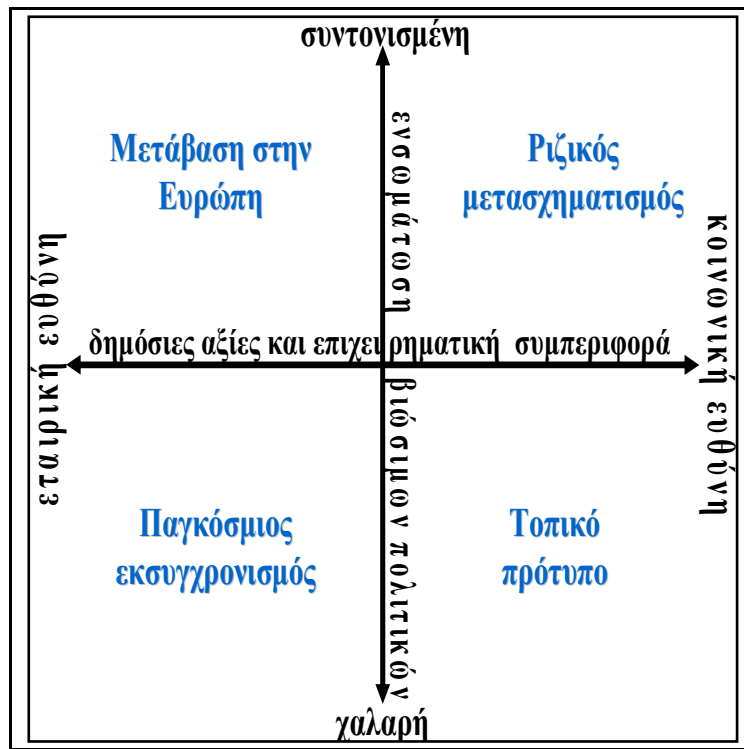
τα έξω. Η προοπτική αυτή μπορεί να θεωρηθεί μέρος του αποκαλούμενου «νέου τοπικισμού» (new regionalism), που προβλέπει ότι τα εθνικά κράτη είναι πολύ μικρά για τα παγκόσμια ζητήματα αλλά και πολύ μεγάλα για ν' ανταποκριθούν σε ταχύτατες αλλαγές τοπικά (Keating 1998, Mittleman 1996). Στο άνω άκρο του συστήματος, οι ευρωπαϊκές και εξ αυτών οι διεθνείς οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις ενισχύονται και τα περιφερειακά και εθνικά σύνορα γίνονται πιο διαπερατά. Στο άλλο άκρο, ο βαθμός επιρροής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διαμόρφωση των πολιτικών αλλαγής του μέλλοντος σε παγκόσμια κλίμακα, ειδικότερα των πολιτικών και προτύπων για τη βιώσιμη ανάπτυξη, περιορίζεται. Οι διαδικασίες που χαρακτηρίζονται ως μετάβαση στη βιώσιμη, πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη», ανάπτυξη, εξασθενούν. Υπάρχει μία μεγαλύτερη αυτονομία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τα οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά σύνορα διατηρούνται ή ακόμη και ενισχύονται. Η περιφερειακή ανάπτυξη καθίσταται περισσότερο στενά συνδεδεμένη με τοπικές δυνατότητες και πόρους.

Τα τέσσερα σενάρια προκύπτουν από τους τέσσερις δυνατούς συνδυασμούς μεταξύ της εξέλιξης των δημόσιων αξιών, της επιχειρηματικής και της καταναλωτικής συμπεριφοράς (προστασία εταιρικού συμφέροντος έναντι κοινωνικής ευθύνης) και του βαθμού ενσωμάτωσης (χαλαρής έναντι συντονισμένης μ' ένα συγκεντρωτικό σύστημα Ευρωπαϊκής διακυβέρνησης) των πολιτικών για την πιο «έξυπνη» βιώσιμη ανάπτυξη και παριστάνονται με τα τέσσερα πεδία που ορίζονται από την τομή των δύο αξόνων της Εικόνας 1.

Ειδικότερα, το σενάριο του «παγκόσμιου εκσυγχρονισμού» χαρακτηρίζεται από ένα χαλαρό βαθμό πολιτικής ενσωμάτωσης και εταιρικότητα, παρόμοια μ' αυτή του σεναρίου της «μετάβασης στην Ευρωπαϊκή πρωτοπορία», το οποίο όμως διακρίνεται από ένα υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στις Ευρωπαϊκές πολιτικές και που έχει ως επίκεντρο την καθιέρωση σαφούς ενισχυμένης Ευρωπαϊκής, οικονομικής ιδιαίτερα, διακυβέρνησης. Στο σενάριο του «ριζικού μετασχηματισμού», ο ισχυρός συντονισμός των πολιτικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως κατεξοχήν εκπορεύονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης σε παγκόσμια κλίμακα συνδυάζεται με την ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών. Αντίθετα, στο σενάριο του «τοπικού μέτρου», όπου επίσης επικρατεί συλλογικότητα – σε επίπεδο τοπικών κοινοτήτων, η πολιτική δράση για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι ασυντόνιστη.

Και στα τέσσερα σενάρια, η ευρωπαϊκή οικονομία πρέπει ν' ανταποκριθεί μέχρι το 2020 στην πρόκληση της μετάβασης στη βιώσιμη, πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη», ανάπτυξη με κατευθυνόμενη από την επιχειρηματική κοινότητα *έξυπνη εξειδίκευσή* της, καθώς αυτή μπορεί ν' αποδειχθεί ως η πιο αξιόπιστη πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος του μέλλοντος, ακόμη και για την περιφερειακή Ευρώπη, και για την Ελλάδα. Αναμένεται, διαφοροποιημένα όμως ανάλογα προς τις επιμέρους διαρθρωτικές αλλαγές που μπορεί να πετύχει η *έξυπνη εξειδίκευση*, μια στροφή της οικονομίας από την προσφορά (supply-push) στη ζήτηση (demand-pull) καινοτομιών, που προϋποθέτει τη δημιουργική ενσωμάτωση νέων τύπων γνώσης – πέρα από την τυποποιημένη παγκοσμιοποιημένη γνώση, της τοπικής γνώσης, της άρρητης γνώσης απ' όλες τις θέσεις εργασίας της παραγωγικής διαδικασίας καθώς και της εμπειρίας και του γνωστικού χάρτη του επιχειρηματία και του καταναλωτή, μορφές γνώσης και πηγές καινοτομίας που συνολικά κι ολοκληρωμένα και όχι μεμονωμένα και αποσπασματικά συνθέτουν την οικονομία της γνώσης και της καινοτομίας – την «έξυπνη» ανάπτυξη. Είναι αυτό το μίγμα γνώσεων που πρέπει να ενεργοποιηθεί, να κινητοποιηθεί και να υποστηριχθεί ως το βασικό συστατικό μιας διαδικασίας *έξυπνης εξειδίκευσης*.

Εικόνα 1: Απεικόνιση των διαστάσεων δόμησης των τεσσάρων σεναρίων *έξυπνης εξειδίκευσης* της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ευρώπης το 2020

Πρόκειται για μία μετάβαση στη γνώση – στις ιδέες, η οποία όμως δε μπορεί αυτόματα, από μόνη της, να εξασφαλίσει και την αποδοτικότερη διαχείριση των υλικών πόρων και της ενέργειας και κατ’ επέκταση την αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από τη χρήση αυτών. Καθοριστικής σημασίας γι’ αυτό το σκοπό είναι να συνδυαστεί η μετάβαση στην οικονομία της γνώσης με σθεναρές δημόσιες πολιτικές και κοινές αξίες που στηρίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι δύο αυτές διαστάσεις, η πολιτική και η αξιακή, συνδυάζονται για την προοπτική διερεύνηση του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου διαμόρφωσης του μέλλοντος της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ευρώπης το 2020, όπως περιγράφεται και αναλύεται εδώ:

2.1. Παγκόσμιος εκσυγχρονισμός

Στο σενάριο αυτό οι πολίτες έχουν επιδιώξει προσωπική ωφελιμότητα χωρίς ιδιαίτερη προσοχή στις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις της παραγωγής και της κατανάλωσης, μίας οικονομίας που αποσκοπεί κατεξοχήν μονοδιάστατα στην οικονομική βιωσιμότητά της. Η περιβαλλοντική πρόοδος πραγματοποιείται στοιχειωδώς, καθώς η εξοικονόμηση και η αποδοτικότητα διαχείρισης των υλικών πόρων και της ενέργειας αντανακλούν ευκαιριακές στρατηγικές εκσυγχρονισμού.

Οι τεχνολογικές προϋποθέσεις, ειδικά από την πλευρά των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (ΤΠΕ), για προηγμένες προσεγγίσεις μαζικά εξατομικευμένης παραγωγής, έχουν πραγματοποιηθεί. Αντικείμενο αυτών των τεχνολογιών είναι η διαχείριση έντονα τυποποιημένης γνώσης. Η παραγωγή και τα κέντρα διακίνησής της αναπτύσσονται και χωροθετούνται ευέλικτα σε ένα απόλυτα παγκόσμιο επίπεδο, απ’ όπου όμως απουσιάζουν μικρής κλίμακας τοπικές μονάδες. Η έντονη τυποποίηση της γνώσης στηρίζει την καινοτομία από ειδικούς και κέντρα αριστείας. Η καινοτομία αυτή είναι στοιχειώδης και βραχύβια, καθώς συντελείται με την άμεσα βέλτιστη διαθέσιμη γνώση παγκόσμια, η οποία εξελίσσεται ταχύτατα. Η παραγωγικότητα αυξάνεται με όρους ανάπτυξης

νέων προϊόντων. Ο ανταγωνισμός στηρίζεται στην ταχύτητα αλλαγής η παραλλαγής των προϊόντων. Σ' αυτό τον «αγώνα ταχύτητας» η Ελλάδα εξαντλείται εύκολα. Η ανάγκη διεξόδων οδηγεί στην κάθε μορφής «αναπαραγωγική» – έναντι της καινοτόμου – επιχειρηματικότητα, η οποία προσανατολίζεται σε ήπιες δράσεις, δηλαδή κατεξοχήν στις υπηρεσίες παρά στη μεταποίηση. Ειδικότερα προσανατολίζεται σε τουριστικές υπηρεσίες αλλά και σε μη εμπορεύσιμες προσωπικές υπηρεσίες (υγείας, φροντίδας, καθαριότητας), σε κατασκευές και υπηρεσίες που σχετίζονται με την αναβάθμιση του περιβάλλοντος (καθαρισμοί από απόβλητα, εγκαταστάσεις αναψυχής), σε παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από τον ήλιο. Οι κλάδοι αυτοί είναι φιλικόι προς το περιβάλλον ενώ δεν έχουν ιδιαίτερες απαιτήσεις σε προσωπικό υψηλής εξειδίκευσης. Ο αγροτικός τομέας όμως και η μεταποίηση εγκαταλείπονται, «θυσιάζονται» στο όνομα του νέου εκσυγχρονισμού. Ο τόπος χάνει την ταυτότητά του. Οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις είναι δραματικές. Κύρια επίπτωση είναι η πληθυσμιακή υποβάθμιση λόγω της εξόδου πολύτιμου ανθρώπινου δυναμικού από την παραγωγή με μετανάστευσή του εσωτερικά αλλά και στο εξωτερικό.

2.2. Μετάβαση στην Ευρωπαϊκή πρωτοπορία

Τροποποιημένη εκδοχή του προηγούμενου σεναρίου, δίχως επιτάχυνση της κοινωνικής δυναμικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη αλλά με τους πολίτες να καθιστούν τους πολιτικούς θεσμούς και ιδιαίτερα την Ευρωπαϊκή διακυβέρνηση υπεύθυνους για την επίτευξή της. Οι εξατομικευμένες ανάγκες των καταναλωτών καλύπτονται με τον ίδιο τρόπο, με βάση τη σημαντική τεχνολογική πρόοδο που έχει πραγματοποιηθεί, ιδιαίτερα στον τομέα των ΤΠΕ.

Η Ευρώπη έχει επιδιώξει μία στρατηγικά στοχευμένη βιομηχανική πολιτική, αποσκοπώντας να ηγηθεί παγκόσμια στη δημιουργία «πρωτοπόρων αγορών»¹ (lead markets) για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Για το σκοπό αυτό επιζητά την επιστημονική αριστεία με ισχυρό προσανατολισμό στη διεπιστημονικότητα, που συμβάλλει σε *έξυπνη εξειδίκευση*. Οι πρωτοπόρες αγορές είναι οι πρώτες που «μαθαίνουν».

Το πρότυπο κατανομής των δημόσιων οικονομικών πόρων ενισχύει την επιχειρηματική elite και διακριτά μικρο-περιβάλλοντα, που σχετίζονται με υποδομές και υπηρεσίες εξυπηρέτησής της, αναβαθμίζονται. Ως αντίπραξη στην επιχειρηματική elite, οι σημαντικότεροι εθνικοί/ περιφερειακοί συντελεστές αδρανούν ή ακόμη και παρεμποδίζουν την αποδοχή των προσεγγίσεων, στόχων και προτύπων της πρωτοπόρου ΕΕ. Πίσω από τη βιτρίνα, όπως και στο προηγούμενο σενάριο, η μεγάλη μάζα των επιχειρήσεων δε συμπαρασύρεται από την ευρωπαϊκή πρωτοπορία, ακολουθώντας τους αργόσυρτους ρυθμούς της ιστορικής κοινωνικής δυναμικής. Δημιουργούνται συνθήκες πόλωσης.

2.3. Ριζικός μετασχηματισμός

Αισιόδοξη εκδοχή του προηγούμενου σεναρίου, καθώς, μ' επίκεντρο την Ευρωπαϊκή Ένωση, η πραγματοποίηση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» δημιουργεί μία πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη» αλλά και ανταγωνιστική, βιώσιμη οικονομία. Η Ευρώπη παραμένει ανταγωνιστική ενώ οι τιμές ενέργειας είναι υψηλές, υφίστανται περιορισμοί στις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και σημαντικά μεγαλύτερος ανταγωνισμός ως προς τους πόρους, υψηλοί περιβαλλοντικοί και κλιματικοί στόχοι εκπληρώνονται. Ένα ισχυρά συγκεντρωτικό σύστημα Ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, που προωθεί τη βιώσιμη ανάπτυξη, έχει αναδυθεί. Κεντρική, αποκεντρωμένη κρατική διοίκηση, περιφερειακή και τοπική αυτοδιοίκηση

---

¹ Η πρωτοπόρος αγορά, όπως προσεγγίζεται σε σχετική Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής [COM(2007) 860 τελικό, 2007], είναι αγορά ευρέος φάσματος προϊόντων ή/ και υπηρεσιών, η οποία χαρακτηρίζεται από την ισχυρή ζήτηση καινοτομιών που πρωτοεμφανίστηκαν στην Ευρώπη, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ισχυρής τεχνολογικής και βιομηχανικής βάσης στην Ευρώπη, καθώς και από υψηλές δυνατότητες για οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη. Εισέρχεται πρώτη σ' ελπιδοφόρες αναδυόμενες παγκόσμιες αγορές, με σημαντικές εμπορικές προοπτικές μέσα σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα.

συντονίζονται για την εναρμόνιση της οικονομικής, περιβαλλοντικής και κοινωνικής διάστασης της βιώσιμης ανάπτυξης. Ο πολιτικός συντονισμός, ανατροφοδοτούμενος στο πλαίσιο μίας ισχυρής σχέσης με την κοινωνία των πολιτών, ενεργοποιεί θετικά αντανακλαστικά και θέτει σε κίνηση μία νέα κοινωνικοοικονομική δυναμική, η οποία μπορεί να στηρίξει ενδογενώς το νέο πρότυπο ανάπτυξης.

Η περιβαλλοντική και η κοινωνική συνιστώσα τόσο της παραγωγής όσο και της κατανάλωσης αναγνωρίζονται ευρέως ως καθοριστικά στοιχεία για τον προσδιορισμό και την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Η βιομηχανία αποσυνδέει την ανάπτυξή της από τη χρήση περισσότερων υλικών πόρων και ενέργειας, ωθούμενη από τη γνώση και την καινοτομία. Σημαντικές δημόσιες πρωτοβουλίες, μεγάλης κλίμακας υποδομές καινοτομίας, υψηλά οικονομικά κίνητρα (φορολογικά, τιμολογιακά, χρηματοδοτικά) και κανονιστικές παρεμβάσεις (ρυθμίσεις της αγοράς, έλεγχοι επιδόσεων αλλά και άμεσες ρυθμίσεις αυτών) στηρίζουν αυτό το ριζικό μετασχηματισμό της αλυσίδας παραγωγής αξίας. Οι στρατηγικά πολύτιμοι πόροι – οι μοναδικές ιδιότητες – στο πλαίσιο μίας κατά τόπους προσέγγισης καθίστανται περισσότερο σημαντικοί και συνεπώς κοστολογούνται ακριβά στη νέα αλυσίδα υψηλής προστιθέμενης αξίας. Σημαντική αξία δίδεται στους εδαφικούς πόρους, στο νερό, στη γη υψηλής παραγωγικότητας, στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στη νησιωτικότητα. Η δραστική βελτίωση της εδαφικής συνοχής δίδει σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη εφοδιαστικών αλυσίδων, στις μετακινήσεις και στις ανταλλαγές με παραδοσιακούς και νέους πόλους ανάπτυξης.

Η νέα αλυσίδα παραγωγής αξίας αξιοποιεί το κατάλληλο μίγμα όλων των τύπων γνώσης, τυποποιημένης κι άρρητης, απ' όλες τις θέσεις απασχόλησης σε μία παγκοσμιοποιημένη επιχείρηση, θέσεις που απαιτείται όλο και περισσότερο να κατέχονται από εργαζομένους υψηλών προσόντων ώστε να μεγιστοποιείται η εκμετάλλευση της νέας γνώσης. Η επιχείρηση, μέσα από τη δια βίου μάθηση και την επανεκπαίδευση, γίνεται κέντρο εφαρμοσμένης δημιουργικότητας, προσκαλώντας «ανοιχτά» την καινοτομία απ' οπουδήποτε. Οι πρωτοπόρες αγορές διευρύνονται με τη σύμπραξη των διεθνών ανταγωνιστών και εξελίσσονται σε ταχύτατα αναπτυσσόμενες παγκόσμιες αγορές. Εντούτοις, αυτό σημαίνει διαφυγή του ενδιαφέροντος, που θα υπήρχε από μία κατευθυνόμενη περιφερειακά *έξυπνη εξειδίκευση*, να οδηγήσει στη χωροθέτηση της βιομηχανίας τοπικά, σ' ένα πλήθος περιοχών, ώστε να διατηρεί μία εκ του σύνεγγυς αλληλεπίδραση με τοπικές πηγές γνώσης.

2.4. Τοπικό μέτρο

Στο τελευταίο σενάριο, συμμετοχικές διαδικασίες με ευρεία ανάμειξη των πολιτών έχουν ενεργοποιήσει τις τοπικές επιχειρηματικές κοινότητες, σε διάφορες περιφέρειες, σε δημιουργική επιδίωξη *έξυπνης εξειδίκευσης*. Η κοινωνική ευθύνη καθίσταται κεντρικό στοιχείο για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτικών φορέων και επιχειρήσεων. Νέες πηγές καινοτομίας έχουν αναδυθεί και μάλιστα ευρέως διαφοροποιημένες, ανάλογα προς τις τοπικές συνθήκες. Η γνώση γεννιέται ως επί το πλείστον τοπικά. Καθώς η πρόσβαση στις τοπικές πηγές γνώσης είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις επιχειρήσεις, αποδίδεται μειωμένη έμφαση στην τυποποίηση και στην παγκόσμια ανταλλαγή γνώσεων αλλά πολύ μεγάλη στην ενσωμάτωση των διαφορετικών τύπων γνώσης από ένα κοινό τοπικό απόθεμα. Οι θεσμικοί φορείς γνώσης, όπως τα πανεπιστήμια, έχουν αναλάβει προενεργητικά μια ηγετική θέση στην παροχή αυτής της τοπικής γνώσης, λειτουργώντας έτσι περισσότερο ως τοπικοί αναπτυξιακοί φορείς.

Η βιομηχανία έχει οδηγηθεί στην προσαρμογή της στην ευρεία αυτή διαφοροποίηση τοπικά, με εξαιρετικά προηγμένες τεχνολογικές λύσεις, που περιέχονται σ' ένα πλήθος διαφορετικών συστημάτων παραγωγής, να καθιστούν δυνατή την παραγωγή σε μικρή κλίμακα και την προσαρμογή της σε συνθήκες υψηλής εξατομίκευσης τοπικά, χωρίς όμως να είναι διαθέσιμη κάποια βέλτιστη κοινή λύση παραγωγής αλλά μ' ένα πλήθος προσεγγίσεων

αντίστοιχων προς την ποικιλία των τοπικών συνθηκών. Η αυτο-χρηματοδότηση των επιχειρηματικών οικονομιών σκοπού εξαντλείται γρήγορα.

Επιπλέον, αυτά τα διαφορετικά μικρο-περιβάλλοντα *έξυπνης εξειδίκευσης* εξελίσσονται δίχως ουσιαστικό κεντρικό πολιτικό συντονισμό. Η έλλειψη αυτή αντανάκλαται στον περιορισμό και των δημόσιων επενδύσεων ή της κινητροδότησης επενδύσεων σε μεγάλης κλίμακας υποδομές καινοτομίας. Έτσι είναι απίθανο να πραγματοποιηθεί ένας μεγαλύτερης εμβέλειας μετασχηματισμός μέσω περιφερειακής διάχυσης (spillovers), με συνέπεια να περιορίζεται ο αντίκτυπος που μπορεί να επιτύχει ο μετασχηματισμός αυτός στην οικονομία. Η καινοτομία δεν προσφέρει ενδεχομένως σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα καθώς εμφανίζεται αποσπασματικά, αποτελώντας προϋπόθεση βραχυπρόθεσμης (ευκαιριακής) ανάπτυξης ή έστω επιβίωσης. Οι συνθήκες αυτές περιορίζουν τελικά την επιχειρηματική ικανότητα αλλά η ανάγκη διεξόδων οδηγεί και πάλι, όπως στο πρώτο σενάριο, στην αυτο-απασχόληση και στην κάθε μορφής «αναπαραγωγική» – έναντι της καινοτόμου – επιχειρηματικότητα. Το πολιτικό σύστημα αναπαράγεται κι αυτό μ' όλες του τις αδυναμίες. Οι δημόσιες πολιτικές διατηρούν προστατευτικό χαρακτήρα και επικεντρώνονται στην προσπάθεια να εξισορροπηθούν οι ενδο- και δια-περιφερειακές κοινωνικοοικονομικές ανισότητες.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των τεσσάρων σεναρίων δίδονται πιο κάτω στην Εικόνα 2.

Εικόνα 2: Κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο *έξυπνης εξειδίκευσης*, εξελίξεις και τάσεις τεσσάρων σεναρίων για την Ελλάδα της Ευρωπαϊκής περιφέρειας το 2020

3. Συζήτηση

Στην προηγούμενη ενότητα περιγράφηκαν και αναλύθηκαν διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά σενάρια για την Ελλάδα της Ευρωπαϊκής περιφέρειας το 2020, που εκπορεύθηκαν από διαφορετικές, συγκρουόμενες μεταξύ τους, εκδοχές και προοπτικές *έξυπνης εξειδίκευσης*.

Η ευρωπαϊκή οικονομία για να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της υπόκειται σ' ένα ριζικό μετασχηματισμό, ο οποίος κατευθύνεται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από διεργασίες επιχειρηματικής ανακάλυψης (entrepreneurial discovery). Ανάλογα με το γνωστικό χάρτη τους, τις ιδιαίτερες προτιμήσεις τους, τις βαθύτερες αξίες τους, τις δημόσιες αξίες που ενστερνίζονται και το μέτρο τους – από τοπικό έως παγκόσμιο, αλλά φυσικά ανάλογα πάντοτε και με το μέγεθός τους, κάποιες αγορές δύνανται να πρωτοπορήσουν και η βιομηχανία τους μπορεί ακόμη και ν' ακμάσει. Η εκδοχή αυτή διαφαίνεται ως η πλεονεκτικότερη, η πλέον ενδιαφέρουσα και καταρχήν θεμιτή για άμεσο στρατηγικό προσανατολισμό. Ωστόσο, η διαχείριση της αλυσίδας υψηλής προστιθέμενης αξίας – πολιτικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής και οικονομικής, που υπαγορεύει το νέο παγκόσμιο και έντονα ευρωπαϊκό πρότυπο βιώσιμης, πιο «έξυπνης» και πιο «πράσινης», αλλά ακριβής ανάπτυξης, όπως σηματοδοτείται από το σενάριο «ριζικού μετασχηματισμού», παραμένει μία μεγάλη πρόκληση για την περιφέρεια της Ευρώπης, και για την Ελλάδα υπό συνθήκες παρατεταμένης δριμύτατης ύφεσης.

Η υποστήριξη της περιφερειακής προσέγγισης, σύμφωνα με αναφορά της έρευνας προοπτικής διερεύνησης του μέλλοντος της ευρωπαϊκής μεταποίησης ManVis (συντομογραφία του Manufacturing Visions) από τον Dreher (2005), θα ήταν τελικά χρήσιμη μόνο για λόγους πολιτικής. Οι εμπειρογνώμονες που διαβουλευτήκαν στην έρευνα ManVis, αξιολογούν ως πολύ ασθενή μία αντίστοιχη προοπτική. Στο βαθμό που δεν συνδέεται με πρωτοπόρους αγορές, η περιφερειακή *έξυπνης εξειδίκευσης* μπορεί να είναι αναγκαία μόνο ως μία νησίδα (island) αντίδρασης στον «παγκόσμιο εκσυγχρονισμό». Από την άλλη, οι Karlsson and Olsson (1998) έχουν ήδη προγενέστερα δείξει με εμπειρικά αποτελέσματα ότι η προσδοκούμενη ευκαιρία κατευθυνόμενης περιφερειακά *έξυπνης εξειδίκευσης* είναι σημαντική μόνο για τις μεγάλες επιχειρήσεις στο περιβάλλον των περιφερειών πυρήνων (core regions). Επιπλέον, ο Dreher (2005) αναμένει ότι η εξάρτηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας από την εγγύτητά της προς τοπικές πηγές γνώσης - προς κατά τόπους μοναδικές ιδιότητες, θα μεγεθύνει τις περιφερειακές ανισότητες, βαθαίνοντας το χάσμα μεταξύ του πυρήνα και της περιφέρειας της Ευρώπης.

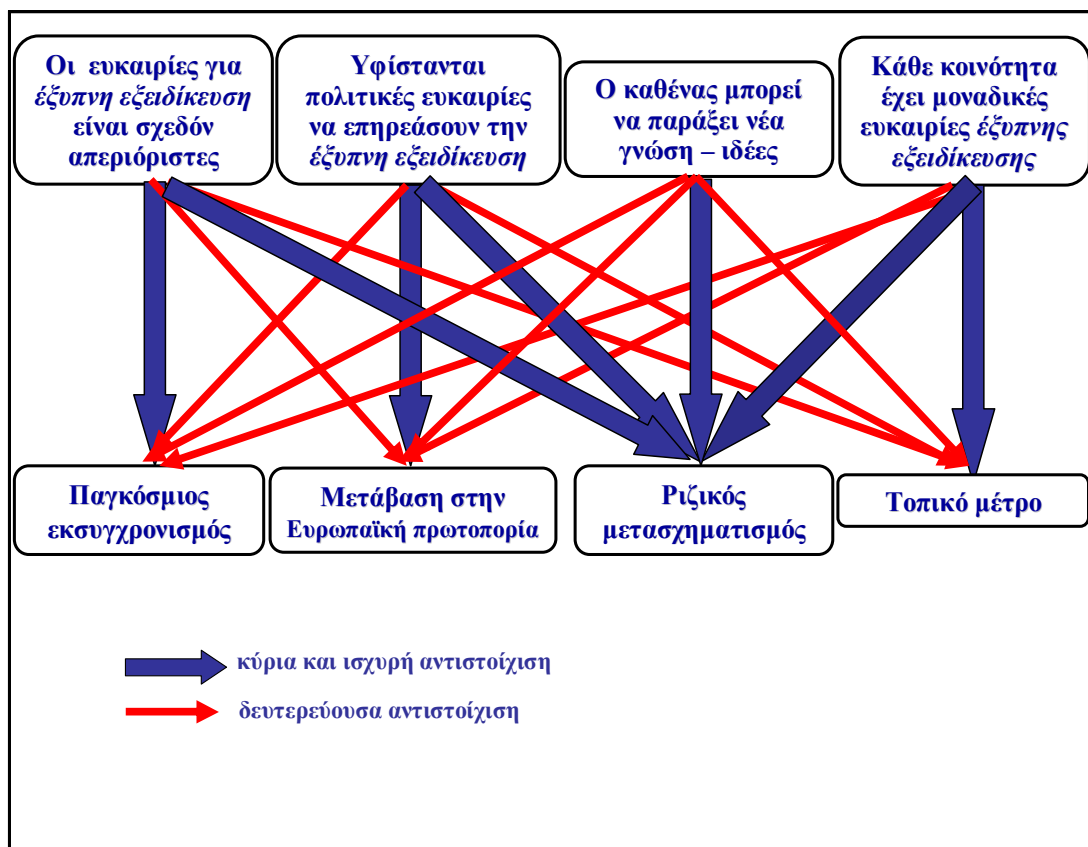
Είναι φανερό ότι από μία δυσχερή θέση – αφετηρία μίας μικρότερης κατά το δυνατόν να καταβληθεί προσπάθεια, το σενάριο του «τοπικού μέτρου» ενδέχεται να αποβεί μία περισσότερο συμβατική – εξισορροπητική – εκδοχή. Σ' ένα περιφραγμένο όμως πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον δεν αναδεικνύονται οι κατά τόπους στρατηγικά πολύτιμοι πόροι – οι μοναδικές ιδιότητες. Η αναπαραγωγή του περιβάλλοντος αυτού επιτυγχάνεται φθηνά αλλά και χωρίς προστιθέμενη αξία. Η προοπτική ενός αντίστοιχου με το «τοπικό μέτρο» μέλλοντος αντιμετωπίζεται από την έρευνα ManVis σχεδόν αποκλειστικά ως ευκαιρία για τον Ευρωπαϊκό πυρήνα και απειλή για την περιφερειακή Ευρώπη.

Εντούτοις, η Νέα Θεωρία της Ανάπτυξης μας υποδεικνύει ότι οι διαφορετικές, ακόμη και οι συγκρουόμενες μεταξύ τους, εκδοχές και αντιλήψεις δε διαδραματίζονται ανεξάρτητα η μία από την άλλη. Βασικές εκδοχές και των τεσσάρων σεναρίων *έξυπνης εξειδίκευσης* του μέλλοντος της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ευρώπης το 2020 διαδραματίζονται ήδη, ενόσω εκτυλίσσονται οι ευρείες στρατηγικές της Νέας Θεωρίας της Ανάπτυξης - των «μοναδικών ευκαιριών», των «πολιτικών ευκαιριών», των «απεριόριστων ευκαιριών» και των «απεριόριστων ιδεών», με την εδαφική διάσταση και την κατά τόπους προσέγγιση ν' αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της υλοποίησής τους - σύμφωνα με την αντιστοίχιση της

Εικόνας 3, με γνώμονα μία δημιουργική προσαρμογή στις εξελικτικές αλλαγές, που αντικατοπτρίζει την τεράστια ποικιλομορφία του μέσου όρου.

Η βασική μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετούμε, έχει αναπτυχθεί και εφαρμοστεί ολοκληρωμένα σε ανάλυση SWOT που διενεργήθηκε για ένα οργανισμό έντασης γνώσης από τους Πυργιώτη, Λουκάκη και Βλάδο (2002). Η προσέγγισή μας αυτή υποστηρίζει ότι για οποιοδήποτε σύστημα, οι προκλήσεις – ευκαιρίες και απειλές – ποτέ δεν προκύπτουν αυτόνομα και ανεξάρτητα από τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία του. Το ίδιο φαινόμενο, η ίδια μεταβολή του εξωτερικού περιβάλλοντος, μπορεί να μεταφράζεται για ένα σύστημα σε μία δεδομένη στιγμή, στο συγκεκριμένο στάδιο εξέλιξής του, σε απειλή και σε ευκαιρία συγχρόνως. Απειλή στα σημεία όπου, λόγω σχετικής αδυναμίας, η αλλαγή του εξωτερικού περιβάλλοντος το αφήνει σχετικώς ακάλυπτο, και ευκαιρία στα σημεία όπου, λόγω σχετικής δύναμης, η αλλαγή του εξωτερικού περιβάλλοντος δημιουργεί περιθώρια ακόμη καλύτερης αξιοποίησης.

Εικόνα 3: Αντιστοίχιση τεσσάρων στρατηγικών της Νέας Θεωρίας της Ανάπτυξης στα τέσσερα σενάρια έξυπνης εξειδίκευσης της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ευρώπης το 2020

Στην περιφέρεια της Ευρώπης, η Ελλάδα μπορεί να μετατρέψει την πρόκληση της έξυπνης εξειδίκευσης του νέου παγκόσμιου και έντονα ευρωπαϊκού ριζικού κοινωνικοοικονομικού μετασχηματισμού μετάβασης στη βιώσιμη (sustainable), πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη», ανάπτυξη, σ' ευκαιρία ενδογενούς ανάπτυξης, όπως υπαγορεύει η ευρεία στρατηγική των «μοναδικών ευκαιριών» των τοπικών κοινοτήτων – η οποία αντιστοιχίζεται ισχυρά στο σενάριο του «τοπικού μέτρου», συνδυάζοντας τη δυνατότητα που έχει, για παράδειγμα, να προσφέρει τη γεωοικονομικά πολύτιμη θέση της για τη δημιουργία διεθνών

εμπορευματικών σταθμών της παγκοσμιοποιημένης μεταποίησης στο σενάριο του «παγκόσμιου εκσυγχρονισμού» και τους σπάνιους ανανεώσιμους πόρους της για την ενίσχυση του περιβαλλοντικού πυλώνα της παγκόσμιας βιώσιμης ανάπτυξης στο αντίστοιχο σενάριο «ριζικού μετασχηματισμού». Για την εξυπηρέτηση όμως αυτών των κυρίαρχων και καθοριστικών για την Ελλάδα της Ευρωπαϊκής περιφέρειας στρατηγικών θα πρέπει να ξεπεραστεί μία σημαντική παρεξήγηση στην εφαρμογή της Νέας Θεωρίας της Ανάπτυξης, που αφορά στην αποβιομηχάνιση και κατ' επέκταση αποδιάρθρωση της παραδοσιακής υλικής οικονομίας, λόγω κυρίως της τάσης των αγορών να υποεπενδύουν σ' αυτή, έναντι της άυλης οικονομίας της γνώσης. Αυτό όμως που απαιτείται είναι η ενσωμάτωση νέας γνώσης και ιδεών για τη δημιουργία υψηλότερης προστιθέμενης αξίας από μία δεδομένη ποσότητα φυσικών πόρων και υλικών αποθεμάτων. Η πολιτική επιλογή των πρωτοπόρων αγορών του σεναρίου της «μετάβασης στην Ευρωπαϊκή πρωτοπορία» – σε πλήρη συνάφεια με τη στρατηγική των ευκαιριών άσκησης πολιτικής που δύνανται να επηρεάσουν την ανάπτυξη, αποσκοπεί ακριβώς στο να ξεπεραστεί αυτή η τάση των αγορών. Για τον ίδιο σκοπό λοιπόν, θα πρέπει στις πολιτικές επιλογές μ' επίκεντρο την Ευρώπη να συμπεριληφθούν και μοναδικές ιδιότητες της περιφερειακής Ευρώπης.

4. Συμπεράσματα - Κατευθύνσεις

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θέσει το μεγαλεπήβολο στόχο να βρεθεί το 2020 από μία ισχυρή κοινωνικοοικονομική βάση σε ηγετική θέση, από την οποία θα κατευθύνει το μετασχηματισμό της μετάβασης σε μία παγκόσμια πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη» οικονομία, με κατά τόπους κατευθυνόμενη από την επιχειρηματική κοινότητα *έξυπνη εξειδίκευσή* του σ' ευκαιρία βιώσιμης ανάπτυξης. Διαφαίνεται ότι η θεμιτή αυτή εξέλιξη δύναται να υποστηριχθεί καταλυτικά από ενδογενείς αναπτυξιακές συνιστώσες, οι οποίες μπορεί ν' αποδειχθούν ως η πιο αξιόπιστη πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος του μέλλοντος, ακόμη και για την περιφερειακή Ευρώπη, και για την Ελλάδα, με εξίσου όμως σοβαρές προϋποθέσεις επιτυχούς ανταπόκρισης, όπως δίδονται εδώ:

- ✓ Οι κατά τόπους πολύτιμοι πόροι δε σπαταλώνται πρόσκαιρα με στρατηγικές που δίδουν έμφαση στο χαμηλό κόστος. Οι υδάτινοι πόροι, η γη υψηλής παραγωγικότητας, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κι η νησιωτικότητα αναδεικνύονται ως οι πιο πολύτιμοι στρατηγικά φυσικοί πόροι κατά τη μετάβαση στην ακριβή, αλλά βιώσιμη, πιο «έξυπνη» και πιο «πράσινη» ανάπτυξη.
- ✓ Η οικονομία εστιάζεται συστηματικά στις μοναδικές κατά τόπους ιδιότητες και αναπτύσσει υπηρεσίες και προϊόντα που βασίζονται στους ιδίους σπάνιους κι ακριβούς πόρους και κατά συνέπεια εμπεριέχουν υψηλή αξία.
- ✓ Η ισχυρή εγχώρια πολιτική δυναμική του «τοπικού μέτρου» δεν εξαντλείται σε τοπικιστικούς ανταγωνισμούς και επιδείξεις ισχύος για τον επηρεασμό της περιφερειακής κατανομής των περιορισμένων δημόσιων οικονομικών πόρων αλλά αξιοποιείται για τη δημιουργία συνθηκών προσέλκυσης νέων πόρων, γνώσεων και ιδεών.

Η ευκαιρία της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 πρέπει να στηριχθεί συνειδητά από εξειδικευμένες, εστιασμένες χωρικά παρεμβάσεις. Απαιτούνται παρεμβάσεις που να μην πολώνονται στ' αστικά κέντρα υπηρεσιών, παρεμβάσεις που να συγκροτούν ένα διευρυνόμενο ενδο- και δια-περιφερειακά αναπτυξιακό σχηματισμό, τόσο για τις αστικές περιοχές όσο και για τις ορεινές, για τις αγροτικές και για τις νησιωτικές περιοχές αλλά και για τους πολιτιστικούς πόρους. Απαιτούνται παρεμβάσεις που ν' αναδεικνύουν και να διαχέουν τα πλεονεκτήματα ενός τόπου και ταυτόχρονα ν' αξιοποιούν γι' αυτόν και τις επιδόσεις των όμορων περιοχών (spillovers), ιδίως τις επιδόσεις των εθνικών πόλων ανάπτυξης.

Η προγραμματική διαδικασία για το επόμενο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο της περιόδου 2014-2020 είναι σημαντική προκειμένου να γίνει ξεκάθαρη η διαφορά ανάμεσα στην προσέγγιση της ενδογενούς και «από τα κάτω» *έξυπνης εξειδίκευσης* και σε προσεγγίσεις παλαιότερων στρατηγικών, που προϋποθέτουν ότι συγκεντρωτικές διαδικασίες σχεδιασμού είναι το μοναδικό μέσο για να αναγνωριστούν οι αναπτυξιακές προτεραιότητες.

Βιβλιογραφία

Ξένη

- Berkhout, F., and Hertin, J., Foresight Futures Scenarios: Developing and Applying a Participative Strategic Planning Tool, *Greener Management Journal*, 37, 2002, pp. 37-52.
- Cortright, J., *New Growth Theory, Technology and Learning: A Practitioners Guide*, *Reviews of Economic Development Literature and Practice*, No. 4, U.S. Economic Development Administration, 2001.
- Dreher, C., and contributors, *Manufacturing Visions: Policy Summary and Recommendations*, Fraunhofer Institute, Karlsruhe, 2005.
- Foray, D., David, P.A., and Hall, B., *Smart specialisation: the concept*, *Knowledge for Growth: Prospects for science, technology and innovation*, Report, EUR 24047, European Union, 2009.
- Foray, D., David, P.A., and Hall, B., *Smart specialisation: from academic idea to political instruments, the surprising career of a concept and the difficulties involved in its implementation*, Working Paper series, 2011-01, Management of Technology and Entrepreneurship Institute, EPFL, 2011.
- Geyer, A., Scapolo, F., Boden, M., Dory, T., and Ducatel, K., *The Future of Manufacturing in Europe 2015-2020: The Challenge for Sustainability*, Scenario Report, European Communities, 2003.
- Hausmann, R., and Rodrik, D., “Economic development as self-discovery”, *Journal of Development Economics*, Vol.72, December 2003.
- Karlsson, Ch., and Olsson, O., *Product Innovation in Small and Large Enterprises*, in *Small Business Economics*, Nr 10, The Netherlands, Kluwer Academic Publishers, 1998, pp. 31-46.
- Keating, M., *The new regionalism in Western Europe*, Edward Elgar, London, 1998.
- Mittleman, J.H., *Rethinking the “new-regionalism” in the context of globalisation*, *Global Governance*, 2, 1996, pp.189-213.
- OECD, *Smart specialisation in global value chains: Designing and assessing smart specialisation strategies*, Working Party on Innovation and Technology Policy, DSTI, OECD, 2011.
- Todtling, Fr., and Trippel, M., *One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach*, *Research Policy*, Nr 34, Elsevier, 2005, pp. 1203-1219.

Ελληνική

- Πυργιώτης, Λ., Λουκάκης, Κ., και Βλάδος, Χ., Προμελέτη Σκοπιμότητας Ίδρυσης Κέντρου Διάχυσης Αποτελεσμάτων Ερευνών στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελληνικό Κέντρο Μεταφοράς Τεχνολογίας Α.Ε., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2002.
- Πυργιώτης, Λ., Μελλοντικά Σενάρια Ενδογενούς Ανάπτυξης, Πρακτικά 17ου Επιστημονικού Συνεδρίου του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, Το Μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας, Λαδιάς Χ. Πανεπιστημίο Στερεάς Ελλάδας (Εκδ.), Λαμία, 2012, 277-289.
- COM(2007) 860 τελικό, Μία πρωτοβουλία για πρωτοπόρους αγορές στην Ευρώπη, Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2007.
- COM(2010) 2020 τελικό, ΕΥΡΩΠΗ 2020: Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2010.
- COM(2010) 546 τελικό, Εμβληματική πρωτοβουλία στο πλαίσιο της στρατηγικής Ευρώπη 2020 Ένωση Καινοτομίας, Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2010.
- COM(2011) 615 τελικό/2, Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 2012.

The smart specialisation strategy within the 2014-2020 programming period

Dr **L. Pyrgiotis**, Greek Society of Regional Scientists (SEP)

Dr **Chr. Ladias**, University of Central Greece, Regional Economic Development Department

Abstract

The global economy changes to a large extent towards a more sustainable future, smarter and greener, through a number of transitions in different realms, targeted to knowledge, being human centred and driven, strongly pursuing service orientation in products, breaking the dependence of growth on more resource-energy use. This is substantially a socioeconomic transformation that continues to pose in Greece vital questions for endogenous development due to the ongoing very serious economic recession. A mainstream socioeconomic scenario methodology searched in the bibliography is used in this paper on foresighting for smart specialisation of endogenous development prospects within the 2014-2020 programming period in Greece.